

8565
(115)
CUMHURİYET HALK PARTİSİ YAYINI

KONFERANSLAR
Seri : 1 – Kitap : 26

**Arkeolojik Tetkiklerde
Çömlek Sanğatının
E h e m m i y e t i**

Feridun Kurt ANDOLSUN

Tarih Dil, Coğrafya Fakültesi Arkeoloji
D o ç e n t i

ANKARA HALKEVİ
24 – 5 – 1938

baş No: ab 304

der No: ab 297

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO.

01304

SINIFLAMA NO.

015297

BAĞIŞCI

GELİŞ TARİHİ

CUMHURİYET HALK PARTİSİ YAYINI

KONFERANSLAR

Seri : 1 – Kitap : 26

**Arkeolojik Tetkiklerde
Çömlek Sanğatının
E h e m m i y e t i**

Feridun Kurt ANDOLSUN

Tarih Dil, Coğrafya Fakültesi Arkeoloji

D o ç e n t i

ANKARA HALKEVİ

24 – 5 – 1938

Seri 1 — Kitap 1

Verasetin biyolojisi

Sadi Irmak

Seri 1 — Kitap 2

Hukukçu gözü ile milliyetçilik ve halkçılık

Yavuz Abadan

Seri 1 — Kitap 3

Cümhuriyetten sonraki para sistemimiz

Muhlis Ete

Seri 1 — Kitap 4

Evlenme ve boşanma

Hıfzı Veldet

Seri 1 — Kitap 5

**Basit ekincilik yapan tabiat insanları ve sapan
kültürünün doğuşu**

Dr. Niyazi Çıtakoğlu

Seri 1 — Kitap 6

Çocuk dişlerinin ehemmiyeti

Suat İsmail Gürkan

Seri 1 — Kitap 7

Tarihin tarihine kuş bakışı

Dr. Şükrü Akkaya

Seri 1 — Kitap 8

Spor - Sağlık - Kültür

Dr. Zeki Galip Yalım

Seri 1 — Kitap 9

Virjil, hayatı ve eserleri

Hâmit Dereli

Seri 1 — Kitap 10

Türkiyenin haricî tediye meseleleri

Dr. Refii Şükrü Suvla

Seri 1 — Kitap 11

**Genetik bilgisinin biyolojik, ekonomik ve ulusal
bakımdan ehemmiyeti**

Sara Ardık

Seri 1 — Kitap 12

Byron ve Türkler

Orhan Burian

Seri 1 — Kitap 13

Sokak kazaları

Dr. A. Fahri Arel

Seri 1 — Kitap 14

Goethe'nin cihan edebiyatındaki şahsiyeti

Melâhat Özgü

Seri 1 — Kitap 15

Kemiklerimiz, vazifeleri ve hastalıkları

Dr. Zeki Zeren

Seri 1 — Kitap 16

Shakspeare kimdir

Saffet Dengi

Seri 1 — Kitap 17

Beşer ırklarının tasnifinde esaslar

Muine Atasayan

Seri 1 — Kitap 18

**Bugünkü Avrupa devletler manzumesinin doğuşu ve
Türkiyenin bu manzumeye duhulü**

Cemal Tukin

Seri 1 — Kitap 19

19 uncu asra kadar Akdenizde hâkimiyet davası

Bekir Sıtkı Baykal

Seri 1 — Kitap 20

Ahmet Haşim ve Senbolizm

Suut Kemal Yetkin

Seri 1 — Kitap 21

Verem âfeti karşısında hâli hazır tababetin durumu

Nabi Kastarlanoğlu

Seri 1 — Kitap 22

Devletin Tarifi

Orhan Arsal

Seri 1 — Kitap 23

Pedagojik Temsiller

Nureddin Sevin

Seri 1 — Kitap 24

İdrodinamik

Ratıp Berker

Seri 1 — Kitap 25

Anadoluda Yaylâcılık

Cemal Arif Alagöz

Ankarada Akba, İstanbulda Ahmet Halit, Remzi,
İnkilâp kitapevlerinden tedarik olunabilir.

«Halk kütlesi arasında münevverler ne kadar çok olursa olsun eğer bilgisini okumak veya dinlemek yolu ile günün bilgisi seviyesinde tutmazsa hem münevverliğini kaybeder; hem de bilgisi ve görgüsü mektep sıralarında öğrendiklerine münhasır kalacağından yarı cahil olur ve irfan hayatında tam cahilden daha muzır bir hale gelir.»

Bir milletin en esash sermayesini ve kudretini teşkil eden halk kütlesinin fikirlerini günün malûmatile tenvir etmek, bilgilerini ve görgülerini artırmak, milli vicdan ve şuurlarını fikrî malûmatla kuvvetlendirmek, hülâsa halkı bilen ,anlayan, isteyeceğini bilen ve istemesini bilen ve seçiyen faal dimağlı kültürel bir eleman yapmak, onun insanlığının yüksek duygularını derinleştirerek ilerletmek bizim için yalnız insanî, ah-lâkî mücerret bir vazife değildir. Bu, memleketin müdafaasında ve milletin ilerlemesinde zarurî olan bir varlık temelidir.»

ŞÜKRÜ KAYA

Halkın kültür ve bilgi seviyesini yükseltmek, Kemalizm inan ve devrimini halkın içine sindirmek ödevlerinin başında gelen Halkevlerinde, gündelik hayatımızda daima müessir olan müsbet bilgileri öğretmek ve yaymak için verilen konferansların yeni bir serisi olarak İstanbul Üniversitesi ile Ankara fakülte ve yüksek okullarındaki doçent arkadaşlarımızdan kendi ihtisasları dahilinde birer mevzu seçerek tayin edilecek zamanlarda konferanslar vermelerini C. H. P. kendilerinden rica etmişti. Hemen bütün doçentler bu daveti memnuniyetle karşıladılar. Muvaffakiyetle yürümekte olan bu düşüncenin meyvelerinden biri de işte bu konferanstır.

Bu konuşmalardan yalnız o günkü dinleyebilenleri değil, bütün Türk halkını ve gençliğini faydalandırmak için bunları birer broşür halinde basmayı muvafık bulduk.

Halkevlerinin kendi faal üyeleri tarafından muhtelif mehzularda verilen konferanslardan bir çoğu da elimizde bulunuyor. Aynı mevzua ait olanların arasından bir seçme yaptıktan sonra onları da ayrı seriler olarak bir uçtan neşre başlayacağız.

Aydın ve uyanık gençlerimize bu vesile ile tekrar hatırlatmayı bir zevk ve vazife biliyoruz ki, Halkevleri, hem kendilerinin yetişmeleri, hem halkı istedikleri seviyede yetiştirmeleri için her zaman açık ve hazır müesseselerdir; bunlardan faydalanmak suretile hem bilgilerine, hem vatanlarına hizmet etmiş olacaktırlar.

Arkeolojik tetkiklerde çömlek sanğatının ehemmiyeti. . .

Bir memleketin veya her hangi bir kültür ve medeniyet çevresinin çömlek sanğatı âsârı, mânâ ve hüviyetleriyle anlaşıldıktan sonra, ahar bir tabir ile, bu zümre sanğat tecelliyatının fikrî ve hissî şahsiyeti bir defa tesbit edildikten sonra, artık müstakbelde yapacağımız bütün tetkik ve taharriyatın kıymetli anahtarını elimize geçirmiş bulunuruz.

Çömlek ve çanak nümunelerinin büründükleri eşkâl ve uslûbu tanıyanlar için, şu çanak bu çömlek, insan oğluna belâğat ile hitap eden, çok müstait ve çok emin bir beşer vesikasıdır. Şöhretli bir profesörün sözleriyle tekrar edelim: Çömlek sanğatını her münferit eşyası, her tek nümunesi, sanğatkâr insan ellerinden dökülmüş bir eserdir; kırık dökük oldukta, kıymetsizdir ve böylece menşe mahallinden pek te o kadar uzaklara götürülmemiş ve her halde imâlinden itibaren uzun bir ömre mazhar olmamış olduğu, anlaşılır.

Demek, çömlek ve çanak sanğatının veya sanğatlarının tecelliyatı, üzerinde işleyebileceğimiz, pek zengin bir malzeme kaynağıdır. Ve kırık dökük parçalar halinde dahi olsa, yine her parça orijinal bir sanğat işi olduğundan, çömlekciliğin, bize tarihten, gelmiş - yaşamış - ve - göçmüşten haber veren şahadeti, belki sair hiç bir insan vesikasının mümkün kılamadığı, daha şümüllü ve çok daha isabetli hüküm jeneralizasyon formülasyonlarını, temin eder.

Muhakkak olan bir cihet varsa, o da her parçanın, bir ihtiyaç ve buna verilen cevap nisbetinin şuurlanmış, renk, şekil ve şahsiyet edinmiş bir ifadesi olmasıdır.

Yani bir kimsenin ihtiyacına, bir kimsenin kafa ve kolu, cevap vermiştir. Bu ihtiyaç ve tatmin etme münasebetlerinin faziletleri, aynı zamanda hem ferdîve içtimaî hem de sanayî ve bedîî olmalarındandır.

Sonra unutmıyalım ki, her insan mamûresinden yani tesisinden atılmış olan kırık dökük çanak çömlek parçaları, orada kalır ve yıllarca, asırlarca birikir. Üzerlerine, müteakip insan mamûre ve tesislerinin tabakaları, ve bunlarla beraber de, yeni devir ve yeni medeniyetlerin nûmuneleri, inzimam eder.

Eski tabakalar, sinelerinde gizledikleri eski parçalarla alta, yeni ve daha yeni tabakalar ise, yeni ve daha yeni parçaları ile üstte isabet eden tabakatı teşkil ederler.

Binaenaleyh, bunlara ışığa çıkarmakla, yekdiğerini takip edegelmiş sanat ve sanatkâr nesillerin doğurdıkları ve şekillerinden, ifade ettikleri mânâdan, haz duydukları sanayî ve bedîî tasavvurlarının eserlerini tanımış ve bu tanımadan da bu sanayî ve bedîî telâkkileri, yaşadıkları bütün istihaleleriyle yani tahavvüllerile ve bir gün eriştikleri en yüksek kültür ve sanat âbidelerinde anlamış, duymuş ve yaşamış oluruz.

Buna mukabil, arkeolojik tetkikatın, bu sahada karşılaşıcağı tehlikeler ve müşküller yabâna atılamaz.

Bir defa, bizâtihi bulma yani keşfetme hâdisesinin müşkülleri hatıra gelir. Meselâ, haddizâtında yekdiğerinden gayet muntazam bir surette ayrılmış bakiyeleri ihtiva eden bir tabakada, bu bakiyeler karışmış olabildiği gibi, yine misalen söyleye-

lim, nisbeten daha yeni zamanlarda kazılmış olan bir kuyu ve emsali yüzünden, genç devirlere ait nümune ve parçalar daha geç yani eski tabakalara doğru kaymış olabilir.

Hatta bakiyelerin mahfuz bulunduğu tabakatin teşkil ettiği saha, daha yeni devir inşaatının lüzum gösterdiği kısımlarında, tesviye edilmiş veya sökülmüş atılmış da olabilir.

Sonra, bu bulma hâdisesine müteallik esaslı güçlüklerden bir ikincisi daha vardır. O da, muhtelif keşif mahallerinden elde edilen mümasil ve müşabih malzemedен istifade etme keyfiyeti, alelekser zannolunduğu gibi gidilecek o kadar basit ve kolay bir yol değildir. Burada hesaba katılması icap eden en mühim noktalardan birisi, o mintakanın siciyevî hususiyetleridir; bu hususiyetlerin, üzerinde işleyeceğimiz malzemeye tesir yapmış olmasını düşünmek kadar tabii bir şey olamaz.

Bu itibarla, yekdiğerinin zıddı olan Yunanistan - Mısır misalini gözden geçirelim:

Her halde, dağlık ve kayalık olan Yunanistanda, büyük miktarda çömleğin berren nakledilmiş olması ihtimali azdır. bulunan çanak ve çömlek, sureti umumiyede o bulunma mahal-
linin lokal mahsulü olmalıdır.

Bu vaziyetin aksi, Mısıra gitmiş her seyyah, kap kacak yüklü zarif kayıkların Keneh ve Ballas mamulâtı çömlekleri, suhuletle memleketin her köşesine ulaştırmakta olduklarını görmüş ve hatırlar.

Mısırdaki, hatta prehistorik sanatta, ta Gerze'den Negadehe kadar, Nil nehri güzergâhının 300 millik bir mesafesinin kapladığı bütün o geniş saha dahilinde, bariz ve şâyânı dikkat bir üslûp vahdeti göze çarparken.... Yunanistanda hattâ altıncı asrın sonlarına kadar mahallî stiller hâkim bir çehre arzeder. Mâma-

fih bu tesbit ettiğimiz, her iki şıktaki umumî ve alelâde şerait, bazı diğer ahvalin tahtı tesirinde, değişmez değillerdir.

Meselâ, hafif ve kırılması kolay olan çanak çömleğin berren nakline nâmüsait olduğunu söylediğimiz Yunanistan, deniz ticaretine ve dolayısıyla yabancı illerle sanat eserleri mübadelesine tamamen küşat edilmiş bir coğrafî durum sahibidir. Ve neticede, deniz ticaretinin inkişaf devrelerinde, meselâ Atinanın daha muvaffak olmuş çömlek ve vazoları, Yunanistanın bütün mahallî pazarlarını istilâ etmiştir. Böyle bir istilâ karşısında, lokal imalâtın daha az pratik ve daha az güzel addolunmağa başlanılan nümuncikleri, kıyıda köşede kalmağa mahkûm idiler.

Yeknesak bir medeniyet ve dolayısıyla de yeknesak bir sanat hayatının mevzuubahis olabildiği eski Mısır gibi bir memlekette, bu vaziyetin içinden çıkmak çok daha çetin bir iştir. Zira müşterek ve mümasil nevinden ve eşkâlde ve fakat ayrı ayrı mahallerde bulunan bu mamulâta sureti daimede, aynı kronolocya (kronoloji) gayri kabili tatbiktir. Bakınız nasıl? Tek bir merkezden yayımı yapılan eşya nevelerinin en hücre memleket köşelerine, en sonra varacağını ve buralarda, yeni bir moda dalgasının vüruduna kadar barınabileceğini kabul, à priori olarak mutasavverdir.

Prehistorik çanak çömleğe çok yakın olan siyah ağızlı ismini verdiğimiz neviden çömleğin Mısırdaki, tâ «ikinci mutavassıt devre kadar barınmış olmasını ancak buraya gelmiş olan Nubyalıların vürudu ile izah edebiliriz. Zira bu cins çanak, çömleğin, tâ romalılar zamanına kadar Nubya'da yapılagelmiş olduğu malûmumuzdur.

Demek oluyor ki, tek bir merkezden tedricen ve kademe kademe yayılmış olan ve hücre mıntakalarda istimaline devam edi-

len, velevki aynı mamulâta, her nerede rastlanırsa aynı tarihin yani aynı yaşın, izafe edilmesi, bir lüzum ifade etmiyor. Demek eşyaya ve munhasıran bulunma mahalline istinaden, alelâde yaş tayini, tehlikeli olabilir.

Şimdiye kadar arkeolojik hafriyat, esas itibarile, belli başlı ve adeden malûm ve mahdut olan klâsik kazı mahallerinde yapılmakta idi.

Ne vakit ki nazarî arkeolojide daha az şöhretli eyâlet kazı mahallerinde, provenslerde hafriyata girişilir bu takdirde yeni yeni müşküller de kendiliğinden baş gösterir.

Meselâ, böyle bir mahallin hafriyatında elde edilen, bilhas- sa, harp ve darp veya dahilî ademi istikrar zamanına tesadüf eden çömlekçilik tabiatile ya dejenere ve dekadan veya moda dalgalarının tahrikile en son istikrar devresinden kalma bir nümunenin sathî bir taklidi olacak ve yahut üçüncü bir ihtimal, çok daha kadim bir takım mahallî, lokal şekiller yeniden revaç bulacaklardır.

Demek tetkik mahallinin, adeden ve saha itibarile mahdu- diyeti, daima kârlıdır. Zira aksi takdirde, müteaddit ve muhtelif yeni medeniyetlerin yekdiğerine olan karşılıklı tesirleri meselesi gibi meselelerle de ayrıca uğraşmak icap edecektir.

Asıl problemi şöyle vazedebiliriz: Bir medeniyet âhar bir medeniyete ne dereceye kadar tesir yaptı?

Ve böyle bir tesiri, mehink taşına vurmak için, elde mevcut bakiyeler meyanından, çanak çömlek sanat tecellilerinde, bu tesirin izlerini nereye kadar takip edebiliriz?

Sonra, yekdiğerinden ayrılan mamulâtı, ne dereceye kadar hariçten gelme bir tahrik veya müdahale mevzuubahis ol-

maksızın, mahallî sanat bünyesinin müşterek bir inkişaf ve terakkisine, hamledebiliriz?

Arkeolojik tetkiklerde çömlek çanak sanatının ehemmiyetini tebarüz ettirirken, arkeolojiye muhtelif derece ve nisbette zahir olan etnolojik ve historik tetkikat vardır. Mamafih, arkeoloji bunlara pek güvenemez.

Belki etnolojinin, arkeolojiye en büyük hizmeti, mâzide tanımak zorunda olduğumuz bazı hususî sivilizasyon stajlarını, bize hâlen yaşamakta olan bir takım iptidaî cemiyetlerde, tanıtmış olmasından ileri gelir.

Sonra daha ciddî bir yardımına gelince, çömlek sanatının böyle primitiv komünal bir yaşayışın günlük hayatında işgal ettiği mevki ve rolün büyük ehemmiyetini, arkeoloji nam ve hesabına tebarüz ettirmiş olmasıdır. Bu yardımının kıymeti, her şeye rağmen, mukayeseli kıstaslar yüzündendir. Bu kabil yardımcı mukayeseler yapılırken, unutulmaması icap eden çok derin bir esas vardır. Etnolojinin mevzuu olan iptidaî komüneler, bugüne kadar iptidaî kalmışlarken, beşer tarihinde yatan ve arkeolojik tetkikatın, kendi zaviyesinden aydınlatmak istediği, en uzaktaki ecdadımızın, bir kültür ve sanat başlangıcı yaratmış olamamalarıdır; o kültür ve sanat ki, bugünkü kültür ve sanatımızın direkt kökü ve kaynak ilhamıdır.

İnsan tarihinin, prehistorik devrelerinde doğan bu muazzam ve heybetli kültür hayatı, mâzimize ruh vermiş, halimizi aydınlatıyor ve ayranlarımızı da, sönmez bir nur ışığı altında yaşatacaktır.

Halbuki, bu heybetli ışık, etnolojinin bugünkü primitivlerine dokunmaksızın, seyretmiş geçmiştir.... Madem ki etnoloji bir nevi foto resmi gibidir; o bize ancak muayyen bir anda,

muayyen bir sosyal ve kültürel durumu tanıtabilir. Fakat, bundan evvel ne oldu ve bundan sonra nenin olması beklenebilir, aslâ.

Sanat tarihinin yardımları ihmal edilemez. Fakat acaba bu hisrik tetkik, bu kadar gerilere kadar gider mi? Acaba ilk sanat hayatında, münferit sanatkâr, dilediği gibi kendi zevk ve tasavvurlarına göre kendi çamuruna istediği şekli vermekte hür miydi? Mücavir medeniyetlerin mahsullerinden dilediği gibi mülhem olmakta muhtar ve serbest idi mi?

İptidaî ve fakir bir cemiyette, sanatkâr insan, yeniden, bir umacı meçhul gibi korkardı.... Her yeni şekil ve konsepsiyon karşısında muhafazakâr ve tradisyonalist davranırdı.

Ancak maddî ve manevî refahtır ki, sanatta, ferd inisiyatifine kapıyı dört açmıştı.

Binaenaleyh, primitiv cemiyetlerde vukua gelmiş olan sanat ve eşkâl tebeddülleri, her halde enfüsî olmaktan ziyade âfâkî temellere dayanmıştır.'

Şimdi kaidelerimiz, ana hatları ile anlaşıldıktan sonra, malzememiz çanak çömleğin, müsbet ve kreatif mukayeselerini yapabilmemize salih olan o hususiyetlerini görelim:

- 1 — Sırf teknik hususiyetler.
- 2 — Şekil, çizgi, form.
- 3 — Tezyinat, ornamantasyon.

Sırf teknik hususiyetleri bakımından tetkikatı zarurî kılan meseleler çok ;mütenevvîdir: Toprak - kil; satıh işlenmesi cilâ - boya astar; yarık ve kakma işleri; boya ve boyaların tatbiki; döndürme ve pişirme tekniği; hararet derecesi meselesi; tahammuz (oxydation) ve tefahhum (carbonification) teknoloji gibi problemleri, işte bu çevrede gözden geçirmek icap eder.

Meselâ, kil kalitesi bazan idhalât eşyası olan çömlek kaplarını tanıtmak yolunda bir «critère» olabilir; fakat, böyle malzeme cinsine dayanan kıstas çok defalar tehlikelidir; zira aynı neviden toprağı veya kili muhtelif iklim ve mıntakalarda bulmak kabildir. Sonra, uzun bir müddet kullanılmış bir cins kilin teraküm miktarı tükenmiş de olur, ve bilnetice, mahallî sanatkâr başka neviden ayrı bir kil kaynağını istismara mecbur kalır. Dahası var; meselâ istilâcı akvam sanatkârı zaptolunan memlekette kendi çanak ve çömleğini ancak o mahalde bulabildiğı cins toprak ve kil ile imâl ve işleme zorundadır. Demek, münhasıran materyal cins ve nevine dayanarak formüle edilecek neticeler, tabiatile, hatalı olacaktır. Başka bir yönden, tabiatta bulunan malzeme acaba her zaman o tabiî ve nature halinde mi istimal edilmiştir? Yoksa, hattâ bir çok iptidai çömlekçilikte tesbitine muvaffak olduğumuz veçhile bu ilk ham maddeye acaba ayrıca bir de «dégraissant» ilâve ediliyor muydu?

Biliyoruz ki böylelikle «dégraissant» maddenin ana-maddeye ilâvesile, işbu maddenin zatî elâstikiyetinin bir miktarı bertaraf edilmiş oluyordu, ve busuretle maddenin yapışkanlığı taddil edilmiş olacağından materyal sanatkârın hareketli parmakları arasında daha mutî ve daha itaatkâr bir eda takınabiliyordu. Ayrıca böyle bir terkip ile vücuda getirilen çanak veya çömlek kurutulurken ve pişirilirken daha az «çatlama» tehlikesine maruzdur.

Diğer taraftan aynı devirde ve hattâ aynı lokal imalâthane de müstemilât veya misafir odalarının küçük eşyasında iyi bir cins kil malzeme kullanılmış olduğu halde her günün pratik hayatında kullanılacak kap kakak, bilhassa mutbak veya yemek kaplarında birinci zümreye nisbetle çok daha kaba cisten malzeme istimal edilirdi. Zira bunlar çabuk kırılabilirdikleri gibi ucuza

da mal oluyorlardı. Ayrıca, , zenginin eşyası ile fakirin eşyası arasında dahi bu malzeme - kalitesi - farkı vardı.

Satış işlemesinde, bu keyfiyet hem kabın dış hem de iç satışı üzerinde cereyan ederdi. Yani, bazen gayet ince pulverisé malzeme ile bu dış ve iç satışlar örtülür. Maksat çanağın veya kadehin satışlarını daha az mesamatlı ve daha kayık ve dolayısıyla daha câzip bir şekilde sokmaktır. Demek satış işlemlerinin dahi çömleğin ve sanatın hüviyetini, kronolojisini ve kültür şartlarını tayinde büyük bir kıstas rolü var. Bu itibarla Van Gennep bir tecrübesi dolayısıyla bakınız nediyor. «Lorsque je fis remarquer à la potière que sa couche d'engobe était très mince, elle me montra que sa provision de terre blanche allait s'épuiser». Demek tecrübe mintakasında bulduğu eşyanın dış ve iç satış işlemesine dayanarak o devirde o mintakada beyaz toprağın azalmakta olduğu fikrine varmıştı. Ayrıca Prof. Meyres. Sonra satış donuk bir halde bırakılabildiği gibi mücellâ bir hale de ifrağ olunabilirdi. Bu itibar ile istihdaf olunan gaye eşyaya fazla mütecanisiyet ve sertlik vermek ve aynı zamanda da su, şarap ve emsali likidler için ademi duhul ve nüfuz imkânını temin etmek idi. Sonra satış yarık ve kakma işlerle bezeştiği gibi boyalı motiflerle de süslenmiş olabilir. Bütün bunların «critère» geğerleri hâlen münakaşalıdır; zira, meselâ, Mezopotamyada, boyalı çömlekcilik söndükten pek çok sonra, orada yarık satırlı - kül renkli bir «objet» bulunmuştur. Kıbrıs ve Palestin de ise, oralarda boyalı vazolar ve çanak çömlek ortadan daha henüz tamamen silinmemiş iken, yarık satırlı ve yarıkları beyaz bir ahar madde ile doldurulmuş eşya bulunmuştur. Girid adasına gelince, ilk erken Mino devresinin son kısmında gayet zarif nevinden yarık satırlı çömlek satırlı çömlek çanak müşahede olunmaktadır. Hülâsa, anlaşılıyor ki Arkeolojik Tetkiklerde yarık satırlı çanak

çömlek, ne menşe mahalli için ve ne de kronoloji için emin birer «critère» değillerdir. Diğer taraftan bu kabil eşyaya tatbik edilmiş olan tekniği hemen her yerde bulabiliriz. Hattâ, yarık «incisions» ların içerisine ahar bir beyaz maddenin ilâvesile tezyin tesirinin oldukça artmış bir durumunda bile bu kabil beyaz dolma ornömantasyon çok geniş bir çapta tatbik edilmiş olmasından, bu eşyayı bir tek merkezden geliyor farz ve kabul etmek dahi zordur. Boyalı çömlekçilikte vaziyet bunun aynıdır. Muhtelif bölgeler arasında muhtemel rabıtalrı olarak kullanılmak üzere boyalar nâkâfidir; zira fazlasile yeknasak ve basittirler. Sonra demir ve demir-manganez muhtevalı toprağı tabiatile her yerde bulmak, yukarıda da söylemiş olduğumuz gibi, çok kerre kabildir.

Sırf teknik hususiyetlerin en son merhalesi pişirme keyfiyetidir. Bu pişirme hâdisesi çanak çömlek mamulâtı üzerine iki tarzda tesir icra eder; hararet derecesinin azlığı-çokluğu.. Sonra kap etrafındaki havanın müvellidülhumuza muhtevasının derecesi bu keyfiyet elde bulunan nisbeten en emin bir elemandır; zira bu sayede hiç olmazsa muayyen bir seriye dahil mamulât kompleksine takribî bir isabetle onlara ait mahalli tayin ve tesbit kabildir. Pişirme oldukça muğlâk ve komplike bir usuldur. Ve çok müterakkî bir teknik prosedürüdür. Tanzim edilmiş cereyanlı ocak mertebesine yükselmek demek ocaktaki gazların tesirlerini nöytralize demektir ki yüksek bir sivilizasyon ve teknoloji eseridir. Muayyen bir malzemedden muayyen bir renk ile güzel bir neticeyi istihsal buraya ait ve lâzım hararet derecesini tam ve doğru olarak temin etmekle mümkündür. Çömlekçi sanatkâr işte eserlerinde tedricen tekâmül ederken mensubu bulunduğu medeniyetlerle hemâhenk olarak adım atmışlardır. Pişirme hâdisesinin en mühim mukayese kıstası ancak aynı medeni-

yete mensup muhtelif eşyanın yekdiğerile olan münasebetlerini tayin hususundadır. Kısaca münakaşasını yaptığımız bu müteaddit teknik hususiyetlere ait müşterek bir vasıf var, o da, muhtelif medeniyetlere mahsus mamulât arasındaki alâka ve münasebata mütedair umumî hükümleri, bu suretle veremememizdir. Mevzuubahis teknik hususiyetleri, münferit ve mücerret mamulâtı anlamak için her halde bilmek çok faydalı olur; zira, teknik hususiyetlerdeki müşabehetler ve ademi-müşabehetler, bu noktada bir yeni iddiayı belki kuvvetlendirebilecek bir seciyede olabilirler. Fakat daha geniş kültür ve medeniyetler çevresinde sıhhatli veisabetli mukayese kriteriayı bulmak ancak teknik hususiyetlerin dışında kalan, bilhassa şekiller ve tezyinler, dekorasyonlar ve üslûplar ile kabili tahakkuk olacaktır. Bir çömleğin veya kabin şekli o kaba müteferrî ve tâli bir aksesuar değildir. Şekil-çizgi-form o kabin tahsis edildiği istimal hayatına mahsus özüdür. Bu «approach» ile anlaşılan kapacak şekilleri, bunların bir gûna mevcudiyetinin sebebi ve hikmetidir. İşte bu sebeplerden dolayı, malûm ve muayyen bir memleket çömlek sanatının nümune ve eserlerindeki esaslı şekil değişmeler, o memleket ve medeniyet sakin ve sâliklerinin âdet ve hayata bakış tarzlarında husule gelen değişmelerle hemzaman olarak vukua gelmiştir.

Ve binnetice, iki başka başka medeniyet çevresinde, yakinen müşahede olunan sanat şekillerindeki benzerlikler bu iki mıntakanın kültüründeki fikir ve duygu iştirakini bize en belîğ bir lisan ile anlatan bir tezahür, bir manifestasyondur. Bu çok mühim kültürel enterpretasyonun ilmî ve beşer-tarihi kıymetini ne kadar istismar etsek yeridir. Şekillerde olduğu gibi ornömantasyon dahi her medeniyetin hususî seciye ve mâhiyetinin en canlı ve makbul bir fikir ve duygu ifadesidir. İşte, formlarla

birlikte, tezyinat tasavvur vetecellileri Arkeolojik tetkikler yolunda en sağlam mukayeselerin yapılmasına medar bol ve cazip materyali teşkil etmektedir. Tezyinatta iki öz unsuru yekdiğlerinden ayrı ayrı tanımağa çalışılmalıdır. Nümune üzerindeki ornömantasyon orijin ve surs itibarile bir kompleksdir. Dekorasyonun ilk kaynağından artakalan tezyin izleri; sonra, muhtin ve sanatkâr ferdin bediî faaliyetlerinin doğurduğu, ibda eylediği kısmın izleri. İlk izler tezyin kompleksinin muhtevasını teşkil eder yani burada tezyin motifleri sköomorfik olabildiği gibi sıhrî, majik dahi olabilir. Bunlardan ziyade Arkeolojik tetkiklerde ehemmiyeti haiz bulunan tezyin ve dekorasyon stillelidir. Burada ilk bediî hissin tecelliyatını görmek isteyenler az değildir. Buna mukabil fayda düşüncesini ön safa geçirenler de var. (Peut - être ne faut-il pas mettre l'instinct du beau en première ligne, mais en seconde. Le beau a pu se greffer sur l'utile. Pottier.) Binaenaleyh mukayeselerde müsbet ve müstait bir kıstas olarak istinat edeceğimiz yegâne «valeur» dekorasyon üslûbu olacaktır. Üslûp bu sahada tezyin ve dekorasyonun yapılma tarzıdır. Üslûp ister hendesî olsun ister naturalistik ve hattâ mücerret ve konsepsiyonel olsun mademki daima bir düşünce ve ekser halde de bir duygu verimidir, Arkeolojik tetkiklerde de en kıymetli rolü bunlar alır; zira bu sayede hemzaman olarak veya yekdiğerini takiben seyretmiş olan kültür ve medeniyetleri kendi bediî ve estetik idealleri yolu ile maddî ve manevî hayatlarında tanımak imkânına malik bulunduğumuz gibi bu sanat stilistiği vâdisinden giderek kültürleri ve insanları mütekabil hars tesirleriyle, müşterek bir Ana-Kaynağa bağlamak gruruna yükseliyoruz.
